

LITTERATUR

PERÓNS FALL

Att vara politisk profet är alltid mycket vanskligt. I fråga om Sydamerika är det kanske alldeles speciellt vanskligt. I december 1954 utkom en volym kallad »The United States and Argentina» (Cambridge, Mass.), som till författare hade prof. Arthur P. Whitaker, en mångårig specialist på latinamerikansk historia och interamerikanska frågor. Boken är ovanligt solid och måttfull till sin karaktär. Den är det kanske förnämsta bidraget till den litteratur, som redan växt upp kring Peróns Argentina och bland vars övriga bidrag märkes G. I. Blankstens »Perón's Argentina» (Chicago 1953) och R. I. Alexanders »The Perón era» (New York 1951). Whitaker hävdade i sin bok, om också med vissa reservationer, att president Perón stödd på krigsmakten och arbetarna »may be expected to complete his turn and, in the next election (1957), obtain the presidency either for himself or for one of his lieutenants». Peróns fall i september 1955 kom alltså som en överraskning för Whitaker och förvisso också för så gott som hela den utrikespolitiska expertisen. Whitaker har nu gjort ett försök att utreda orsakerna till det senaste händelseförloppet i Argentina i en ny volym, vars manuskript förelåg i december 1955. Boken utkom i år under titeln »Argentine upheaval. Perón's fall and the new regime» (New York, Praeger, X, 179 s., 3.50 US.\$). Boken måste ju ha tillkommit i stort jäkt både från författarens och de stackars sätternas sida, men det märks nu inte så mycket. Värre är den självklara bristen på perspektiv, särskilt när det gäller att bedöma den nya regimen karaktär. Ur en historikers synpunkt är källmaterialet av naturliga skäl ganska onöjaktigt, vilket framtvingat en mera journalistiskt betonad djärvhet när det gällt att framställa den dramatiska händelseutvecklingen. Emellertid är Whitakers kunskap om bakgrunden till det märkliga händelseförloppet så solid, att hans bok om Peróns fall, som väl är den första monografien som ägnats detta ämne, förtjänar att i hög grad uppmärksammas.

Juan Domingo Perón skulle 1956 ha firat tioårsjubileum som president, något som även i fråga om diktatorer i Sydamerika måste betecknas som anmärkningsvärt. Perón var förvisso en diktator, men därför kan man inte utan vidare säga att han krossade en argentinsk demokrati. Whitaker är inte den ende mera objektive iakttagare, som understrukt sambandet mellan Peróns diktatur och Argentinas föregående utveckling. Däremot har vilseledande förenklingar och generaliseringar varit vanliga i den världsomspännande publicistik, som ägnats den Perónska diktaturen.

Det moderna Argentina kan sägas ha tagit sin början efter diktatorn Rosas' fall år 1852, men under det följande halvsekle, som för Argentina innebar en genomgripande ekonomisk och social omvandling, var det dock en liten kategori förmögna jordägare, som i realiteten länkade lan-

dets politiska utveckling. Konstitutionen, utformad efter nordamerikanskt mönster, avhöll regeringarna ingalunda från att tillgripa valfusk eller att av rent taktiska skäl intervensera i provinserna i strid mot konstitutionens anda. Emellertid mottog Argentina under den senare delen av 1800-talet en mycket omfattande europeisk invandring, och till det hastigt växande Buenos Aires koncentrerades en medelklass, som var mottaglig för liberala idéer och följaktligen snart krävde skälig andel i statslivet. Det s. k. radikala partiet kom efter en valreform 1912 genom hederliga val 1916 till makten. De argentinska radikalernas insatser blev emellertid ganska blygsamma när det gällde det välbehövliga sociala reformarbetet. Särskilt framgår detta om man jämför med hur likatänkande politiker i det angränsande Uruguay just under denna period gjorde detta förut även för sydamerikanska förhållanden efterblivna land till en välfärdsstat, även detta givetvis efter sydamerikansk måttstock. De argentinska radikalernas respekterande av demokratiens spelregler lämnade också åtskilligt övrigt att önska. Den radikala regimen störtades i depressionens skugga genom en militärkupp år 1930, varefter en tid av militärdiktatur följde. Denna diktatur lämnade plats för en konservativ regim, som dock hade samma avigsidor, som regimerna under perioden fram till 1912, dvs. valfusk och extraordinära åtgärder från den verkställande maktens sida var normala. En av de konservativa presidenterna, som sympatiserade med axelmakterna, blev 1943 störtad genom en ny militärkupp, ett ingripande, som till att börja med var populärt i vida kretsar, men som i Argentina på allvar introducerade en militarism med totalitära ideal.

Axelmakternas inflytande på den nya regimen blev snart ytterst påtagligt. Överste Perón framstod så småningom som den nya regimens starke man fastän en general fungerade som president. Vad som gav Perón hans företräde framför de många kollegerna och rivalerna var att han ensam insåg hur viktigt det var att anknyta till den ännu blott obetydligt utvecklade arbetarrörelsen. Som arbetsminister stärkte Perón det fackliga organisationsarbetet och gjorde landsorganisationen till sitt redskap i utbyte mot hjälp gentemot arbetsgivarparten och löften om sociala reformer. En skickligt skött agitation, som framför allt leddes av Peróns vackra älskarinna, sedermera maka, Eva Duarte, gav honom greppet om massorna. När resten av militärklicken började frukta Peróns verksamhet och ingrep mot honom, framtving en demonstration av peronistiska arbetarmassor i Evitas och andra trognas regi den 17 oktober 1945 att han återfick sin fulla handlingsfrihet. Peróns ställning var snart definitivt tryggad. Det presidentval, som ägde rum 1946, kunde försiggå i fullt korrekta former, ett faktum som också bekräftats av Peróns motståndare. Valet blev en storslagen triumf för denne, vilket inte minst berodde på att Förenta staterna öppet tagit parti mot Peróns ur antifascistisk synpunkt så suspekta presidentkandidatur. Är det något som sydamerikanare och inte minst argentinare avskyr, så är det utländsk, enkannerligen nordamerikansk inblandning i deras politiska angelägenheter.

Peróns regim var alltså formellt fullt konstitutionell och förblev så sedan en ny grundlag antagits 1949, vilken tillät omedelbart omval av president. Perón blev följaktligen omvald 1951, varvid peronisterna inhöstade $\frac{2}{3}$ majoritet. Men det är välbekant, att Peróns regim inte desto

Litteratur

mindre måste karakteriseras som utpräglat diktatorisk med undertryckande av pressfriheten och all slags skräm- och påtryckningstaktik gentemot oliktankande som kännemärken. Att personkulten av Ledaren och Evita tog sig de mest extrema och löjeväckande uttryck kan den intyga som under dessa år vistats i Argentina. En totalitär stat av europeisk typ, som i det »efterblivna» Sydamerika hittills varit okänd, var på mycket god väg att upprättas i Argentina.

Perón kunde emellertid i sitt politiska handlande trots ett vida utspritt missnöje bland medelklassen, de högre skikten och framför allt de intellektuella, länge räkna på bifall från folkets majoritet. Vidare kunde han, och det var väsentligt, stödja sig på två viktiga maktfaktorer, armén och den peronistledda landsorganisationen. Så mycket mer som oppositionen mot Perón var politiskt splittrad mellan de konservativa, radikala och socialistiska partierna, kunde den knappast på allvar hota regimens bestånd. Kyrkan i Argentina, som sedan mycket länge saknat avsevärdare politisk betydelse, men som givetvis utövade ett visst inflytande på delar av folkopinionen, förhöll sig länge välvillig mot Perón. Denne föreföll ett bättre alternativ än de principiellt antiklerikala radikalerna.

Det har i Latinamerikas modernare historia brukat finnas ett nära samband mellan den industrialisering, som tog fart i de mera framskridna länderna efter depressionen kring 1930, och en ofta högröstad nationalism. I Peróns fall var emellertid detta samband särskilt påtagligt. Hans alltför brådstörtade industrialiseringsprogram under de första åren tycks ha avsevärt skärpt den svåra ekonomiska kris, som eljest närmast framkallades av missväxt under åren 1951-52. Samtidigt som Perón ivrade för industrialiseringen, var staten tog synnerligen aktiv del, var han inte bara i ord utan även i handling avog mot utländskt kapital. De olika nationaliseringsåtgärderna ägde emellertid rum i hovsamma former, de britiskägda järnvägarna inköptes till ett pris, som inte var symboliskt. De utländska investeringarna reducerades i varje fall i snabb takt, vilket i sin tur ökade svårigheterna för Perón att genomföra sitt stolta industrialiseringsprogram. På det utrikespolitiska området var det dennes mål att bilda ett självständigt sydamerikanskt politiskt och ekonomiskt block under argentinsk ledning. Perón intog därvid en slags »tredje ståndpunktsattityd», som tog sig uttryck i våldsamma utfall mot Förenta staterna. I början av 1950-talet stod det emellertid klart för honom att en utrikespolitisk omprövning var av nöden och 1953 närmade han sig påtagligt Förenta staterna och välkomnade utländskt kapital, som dock fortfarande måste vidkännas stränga restriktioner. Samtidigt inleddes en relativt jordbruksvänlig politik. Peróns kontrastrika ekonomiska politik saknade ingalunda positiva inslag. Utan tvivel gjordes en del insatser av bestående värde i fråga om industrialiseringen och utbyggnaden av handelsflottan. I stort sett var emellertid resultatet av regeringspolitiken med dess hårdhänta statsingripanden och rigorösa statskontroll, att Argentinas på export av produkter från jordbruk och boskapsskötsel baserade ekonomi katastrofalt undergrävdes. Medborgarna i gemen fick också erfara allehanda nackdelar av Peróns »aktiva ekonomiska politik» i form av kött-ransonering, brist på allehanda importartiklar, som inte kunde ersättas av en del bristfälliga inhemska alster etc. etc. Trots inflationen steg emeller-

tid särskilt arbetarnas reallöner ganska avsevärt under Peróns tid, särskilt om värdet av olika sociala förmåner inräknas.

Den avgudade Evita Peróns död 1952 var ett svårt slag för de peronistiska arbetarmassorna. Evitas insatser inom socialvården ter sig minst sagt diskutabla, men det faktum, att de argentinska kvinnorna hade henne att tacka för sin rösträtt, går ej att förneka. Om hennes död troligen medförde att särskilt arbetarnas entusiasm för regimen något svalnade, så hade i stället militärerna all anledning att vara nöjda. De hade ju året innan hindrat hennes val till Argentinas vicepresident, vilket onekligen skulle ha varit ett egendomligt spektakel. Att en illa organiserad militärrevolt med obetydlig anslutning ägde rum 1951 jävade på intet sätt intrycket, att regimen åtnjöt krigsmaktens stöd, om också marinen alltid föreföll mera ljum i sin inställning till general Perón.

Denne skaffade sig emellertid i november 1954 en avgjord motståndare i kyrkan. Varför gjorde han så? frågar sig med rätta Whitaker, eftersom kyrkans ställning inte på länge varit aktuell i argentinsk politik. I det avseendet har Argentina skiljt sig från många andra latinamerikanska stater, där motsatsförhållandet mellan klerikaler och antiklerikaler utgjort ett mycket viktigt och ständigt förekommande moment i politiken. Whitaker anser själv att flera orsaker förelegat. Perón fruktade, att kyrkan efter europeisk förebild skulle främja uppkomsten av ett kristligt demokratiskt parti, som så småningom kunde bli farligt för regimen. Han ville vidare ställa sig in hos den peronistiska vänsterflygeln och önskade avleda nationens uppmärksamhet från det faktum, att Argentina åter närmade sig Förenta staterna, något som alltid i Latinamerika ses med stort tacksamhet. Hur som helst var Peróns kamp mot kyrkan ett svårt misstag. Om också t. ex. införandet av legal skilsmässa var en i och för sig fullt skäligen åtgärd, så väckte både den och andra antiklerikala åtgärder och uttalanden anstöt i vida kretsar. Whitaker anser, att kyrkofrågan blev en samlingspunkt för Peróns motståndare. Det är dock svårt att tro, att de närmast antiklerikala radikalerna kunnat mer helhjärtat ta parti mot Perón i denna fråga.

Diktatorn försedde då sina radikala motståndare, som likaledes traditionellt var anti-imperialistiska, dvs. anti-nordamerikanska, med ett alldeles utmärkt argument, när han våren 1955 avslöt ett kontrakt med Standard Oil of California rörande exploatering och utforskning av oljeförekomster i Patagonien. Om denna åtgärd verkligen innebar någon slags kapitulation för den internationella storfinansen är synnerligen tvivelaktigt, men den uppfattades ganska allmänt som en sådan, och radikalerna utnyttjade på ett skickligt sätt Peróns blunder. Att argentinarna är extremt känsliga i alla frågor, som på något sätt rör den nationella suveräniteten har bl. a. visats av den centrala plats, som inte bara det officiella Argentina utan också folkopinionen länge givit tvisten med Storbritannien om Falklandsöarna (Las Malvinas). När nu de amerikanska oljemännen skulle få rätt att bygga flygplatser på argentinskt territorium, var detta synnerligen svårt att smälta inte bara för de radikala utan också för många rättrogna peronistiska arbetare och officerare. Som sådan var och är oljefrågan synnerligen vital i Argentina. Den inhemska konsumtionen har under Peróns tid kraftigt stegrats och all anledning fanns att söka nedbringa

Litteratur

importen genom ökad inhemsk produktion. Det statliga oljebolagets möjligheter att på egen hand öka denna produktion måste bedömas som mycket begränsade.

Tiden var ännu inte mogen för ett frontalangrepp mot Perón, men den grupp av marinofficerare, som den 16 juni 1955 försökte sig på en revolt mot diktatorn, lät denna utbryta samtidigt med att påvens bannlysning av Perón offentliggjordes. Kuppförsöket, som kostade en hel del blod, kunde därför inte bara avspisas som ett betydelselöst tilltag av enstaka militärer. Perón kom, sedan revolten nedslagits, i tacksamhetsskuld till armén, som förhållit sig lojal. Mot den bakgrunden får man se, att ett par första rangens peronistledare nu avskedades från nyckelposterna som respektive inrikesminister och generalsekreterare för landsorganisationen. Presidenten slog in på en relativt försonlig politik, vilket av motståndarna uppfattades som ett svaghetstecken och som hyckleri. Den tolkningen var väl heller inte så felaktig. Både de radikala, konservativa och socialistiska partierna ställde sådana villkor för en samverkan med regimen, vilka en totalitär diktator inte var i stånd att gå med på. I denna situation värdjade då statschefen till sina peronistiska arbetare och försökte, utan Evita, göra om det lyckade skådespelet från 1945. Han erbjöd sig att avgå, ett trick som ju av olika självhärskare ofta använts med framgång. Sedan Perón av vederbörande uppmanats att stanna på sin post, höll han i augusti ett blodtörstigt brandtal mot sina motståndare. Detta stred egentligen mot hans vanor. Det förefaller som om Whitaker har rätt, när han understryker, att Perón ville upprepa triumfen från den 17 oktober 1945 och då själv tvangs att spela den roll, som förra gången varit den rabulistiska Evitas. Kulmen på denna Peróns jakobinska giv nåddes, när landsorganisationen, säkerligen på presidentens uttryckliga order, den 7 september hotade med att uppsätta en arbetarmilis om 6 miljoner man! Detta var naturligtvis ett slag i ansiktet på den argentinska armén.

Den 16 september var revolten mot Perón i full gång. Det är utmärkande för händelseutvecklingen att för en gångs skull i Argentinas senare historia avgörandet inte föll i Buenos Aires utan i inlandet. Striden rasade mellan relativt jämbördiga delar av krigsmakten, under det att de civila elementen naturligt nog spelade en mycket underordnad roll. En militärdiktator, som ägnat ungefär $\frac{1}{4}$ av nationalbudgeten åt rustningar och övriga militärutgifter, kan knappast störtas av andra än av sina egna generaler och soldater. Perón fann sig efter några dagar tvungen att avgå »på riktigt» och efter en del komplikationer kunde han slippa ut ur landet. Han har nyligen utgivit en bok kallad »La fuerza es el derecho de las bestias» (Våldet är odjurens rätt), en titel, som säkert inte är själviroiskt menad. Han har också framhållit, att hans erfarenheter som både statsman och militär gör honom särskilt kompetent att avge ett domslut över den givetvis fullständigt förkastliga militärdiktatur, som avlöste honom i Argentina. Hans skrivelser har med andra ord ungefär samma patologiska intresse som Evitas alster »La razón de mi vida» (Meningen med mitt liv), ett beklämmande pekorall, som under Peróns tid tillhörde den obligatoriska lektyren i de argentinska skolorna.

En stor del av Whitakers bok berör månaderna efter Peróns fall, men dessa partier har redan förlorat avsevärt i intresse, därför att utveck-

lingen i december 1955 ännu var i så hög grad oklar. Peróns besegrare general Lonardi hade emellertid då redan måst avgå från posten som provisorisk statschef, vilket tycks ha bottnat i de övriga ledarnas misstro mot hans förmåga att med försonliga metoder komma till rätta med det svåra problem, som särskilt den peronistiska landsorganisationen utgjorde. Klerikala och konservativa element i Lonardis regering väckte också missnöje i både militära och civila kretsar. Hans plats intogs genom en snabb manöver av general Pedro Eugenio Aramburu, den nu sittande provisoriske presidenten. Lonardi har sedermera avlidit.

Det är nästan överflödigt att säga, att revolutionen den 16 september och dess följder inneburit en ljusning för argentinsk demokrati och att de politiska partierna som en följd härav vaknat till nytt liv. Aramburu återställde tidningen *La Prensa*, vars konfiskering av Perón ute i världen kommit att uppfattas som något av en symbol för den argentinska diktaturen, från landsorganisationen till dess ursprunglige ägare. Av juridiska skäl hade Lonardi tvekat att ta detta steg. Vidare har universitet och domstolar återfått sin traditionellt självständiga ställning, en försoning mellan staten och kyrkan kommit till stånd och alla politiska fångar från peron-tiden lössläppts, om också åtskilliga peronister i stället blivit inburade. I utrikespolitiskt avseende hade Peróns »tredje ståndspunktsattityd» yttrat sig i stor kallsinnighet mot alla interamerikanska och västerländska samarbetsformer. Denna argentinska isolering har nu uppgivits. Argentina har således ratificerat överenskommelsen från den interamerikanska konferensen i Bogotá 1948 om upprättandet av en de amerikanska staternas gemensamma organisation, dvs. en omformning av den panamerikanska unionen, och vidare deklARATIONEN från Caracas 1954 med dess bestämmelser mot den internationella kommunismen.

I ekonomiskt avseende har den allra senaste tiden bevitnat en avsevärd ljusning för Argentina. Den traditionella argentinska exporten av produkter från jordbruk och boskapsskötsel ökar åter i volym. I fråga om förhållandet till det utländska kapitalet var det givet, att den nya regimen underlät att ratificera Peróns överenskommelse med Standard Oil of California men man uttryckte samtidigt behovet av utländsk hjälp i oljebranschen. Det förmånligare ekonomiska och politiska klimatet har gjort att de utländska investeringarna i Argentina avsevärt tilltagit. Landets internationella ställning har redan förbättrats. Ännu i februari 1956 noterades på den fria marknaden en U.S. \$ i 43 argentinska pesos men i oktober motsvarades den av 31 pesos. Emellertid kommer Argentina på lång sikt att stå inför valet om man framför allt bör främja industrialiseringen trots allehanda handicap eller om man bör fasthålla vid exporten av vete och kött som ekonomisk grundval. Bedömandet av Peróns insats är och förblir i viss mån beroende av hur man ställer sig till denna principfråga.

Argentinas utveckling är trots de ovan antydda tendenserna ännu liksom när Whitaker avslutade sin bok, ganska oviss. Gång på gång har det talats om avslöjade peronistiska konspirationer. I juni 1956 kom det rentav till öppen revolt, som dock lätt kuvades. Regeringen styr genom dekret i avsaknad av kongress, och allmänna val kommer att äga rum först hösten 1957. De politiska partierna är emellertid representerade i ett rådgivande organ. Partisplittringen inger Whitaker oro. Det är också sant,

Litteratur

att de kristliga demokraterna, som organiserade sig politiskt i samband med Peróns fall, delat upp sig i två partier, och även inom de äldre partierna gör sig åtskillig inre spänning gällande. Whitaker frammanar Chiles och Frankrikes varnande exempel och tror ej att något av partierna på länge kan bli stort nog för att stabilisera läget. Ännu så länge förefaller dock radikalerna vara det parti, som har de främsta chanserna. De går målmedvetet in för att värva före detta peronister, vilkas egna partiorganisationer upplösts. Radikalerna är sedan gammalt kritiskt inställda mot Förenta staterna och vissa former av interamerikanskt samarbete, vilket naturligtvis måste inge särskilt en nordamerikansk betraktare viss oro. Så länge som radikalismen bemödar sig om att utgöra ett för arbetarna godtagbart alternativ till peronismen, anser Whitaker emellertid, att kommunisterna i Argentina inte utgör någon faktor, som man behöver räkna med. En del observatörer har annars i samband med regimskiftet i Argentina varnat för möjligheten av ökat kommunistiskt inflytande. Den alltsedan Peróns senare år kraftigt ökade östblockshandeln med Argentina skulle ju kunna tolkas som en viktig och smidig rysk stödaktion för en kommunistisk offensiv. Det radikala partiet är ganska oenhetligt, men det har dess bättre åtskilliga ledande krafter av till synes god kvalitet. Ännu så länge är det emellertid samma krigsmakt, som först stödde och sedan störtade Perón, som svarar för Argentinas öden, om också president Aramburu nyligen uttalat sig mot uppställandet av militära presidentkandidater 1957. Man hoppas gärna att Whitaker är sannspådd, när han även i sin senaste bok riskerar en profetia: »... we have been given no reason to doubt that, in what it considers due time, it (the present Provisional Government) will do its best to reestablish constitutional, democratic government in Argentina.»

Magnus Mörner.